

УДК 343.3..7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.43>

КРАДІЖКА ЯК ВИД ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Комплектова Т.О.,

суддя,

*голова Сєвєродонецького міського суду Луганської області,
відряджена до Придніпровського районного суду м. Черкаси*

ORCID: 0000-0001-5148-9596

e-mail: syk1974rfa@gmail.com

Комплектова Т.О. Крадіжка як вид правопорушення проти власності: проблеми кримінально-правової характеристики.

У статті висвітлено питання кримінально-правової характеристики крадіжки як одного із видів кримінальних правопорушень проти власності. На основі аналізу статистичних даних наголошено на тому, що крадіжка є досить поширеним виявом злочинної поведінки особи. Це зумовлює необхідність її всебічного вивчення, у тому числі й розгляду проблем її кримінально-правової характеристики. Відзначено, що в науці кримінального права немає єдиних підходів до визначення критеріїв кримінально-правової характеристики крадіжки. Найбільш загальними є: склад правопорушення; кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки; відмежування від суміжних правопорушень та правопорушень, визначених іншими галузями права. Звернено увагу на те, що незважаючи на законодавчо закріплене поняття крадіжки, в науці кримінального права існує низка підходів до його визначення. Науковці формулюючи їх, концентрують увагу на певній її визначальній ознаці. Охарактеризовано ознаку таємності як одну із найбільш визначальних ознак крадіжки. Акцентовано увагу на судовій практиці щодо розмежування крадіжки від інших видів кримінальних правопорушень проти власності. Проаналізовано як законодавчо визначені критерії класифікації крадіжок, так і запропоновані дослідниками кримінального права і кримінології. Звернено увагу на особливості об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення, що є основою для відмежування крадіжки від інших посягань проти власності. Наголошено, що відповідно до суб'єктивної сторони крадіжка передбачає лише прямий умисел. Відзначено, що в ході здійснення кримінально-правової характеристики крадіжки вагоме значення мають питання віктимологічних факторів (дослідження категорії жертви кримінального правопорушення, особливості формування поведінки особи потерпілого тощо). Зроблено висновок про те, що питання як критеріїв кримінально-правової характеристики крадіжки, так і їх змісту та особливостей залишається дискусійним у кримінально-правовій науці та потребує подальшого вивчення.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальні правопорушення проти власності, крадіжка, кримінально-правова характеристика правопорушення, кримінально-правова характеристика крадіжки.

Комплектова Т.О. Theft as a type of property offense: problems of criminal law characterization.

The article highlights the issues of criminal law characterization of theft as one of the types of criminal offenses against property. Based on the analysis of statistical data, the author emphasizes that theft is a fairly common manifestation of criminal behavior of a person. This necessitates its comprehensive study, including consideration of the issues of its criminal law characterization. It is noted that in the science of criminal law there are no uniform approaches to determining the criteria for criminal law characterization of theft. The most common are: corpus delicti; qualifying and specially qualifying features; distinction from related offenses and offenses defined by other branches of law.

The author emphasizes that despite the legally enshrined concept of theft, there are a number of approaches to its definition in criminal law. When formulating them, scholars focus on a certain defining feature of theft. The author characterizes the element of secrecy as one of the most defining features of theft.

The author focuses on the case law on distinguishing theft from other types of criminal offenses against property. The author analyzes both the statutory criteria for classification of theft and the criteria proposed by researchers of criminal law and criminology. Attention is drawn to the peculiarities of the objective side of this criminal offense, which is the basis for distinguishing theft from other offenses against property. It is emphasized that, according to the subjective side, theft involves only direct intent. It is noted that in the course of the criminal law characterization of theft, the issues of victimization factors (study of the category of a criminal offense victim, peculiarities of the victim's behavior, etc.) The author concludes that the issue of both the criteria for criminal legal characterization of theft and their content and features remains controversial in criminal law science and requires further study.

Key words: criminal offense, criminal offenses against property, theft, criminal law characteristics of the offense, criminal law characteristics of theft.

Постановка проблеми. Кримінальні правопорушення проти власності мають найбільшу питому вагу серед кримінальних правопорушень, які вчиняються на території нашої держави, що підтверджують статистичні дані. Аналіз статистичних даних в динаміці свідчить про зростання кількості таких правопорушень. Так, кримінальні посягання проти власності з 2008 р. по 2018 р. склали більше 40 %, у 2009 р. і до майже 70 % у 2016 р. від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень [1].

За даними Офісу Генерального прокурора за 2020 рік було виявлено та зареєстровано 360 622 факти кримінально каранних посягань, з яких 190 258 – кримінальні правопорушення проти власності, що становить 52,7 % від загальної кількості. 138 562 випадки серед них – крадіжки. За 2021 рік обліковано 321 443 кримінальних правопорушень, з яких проти власності склали – 158 729 (49,3 % від загальної кількості) правопорушення, відповідно було виявлено 113 517 крадіжки. 362 636 кримінальних правопорушень на території України (без урахування статистики окупованих територій) було зареєстровано за звітний період 2022 року, серед яких 113 137 кримінальних правопорушень проти власності (31,1 %). Із зазначеної кількості крадіжки реєструвалися 69 496 разів [2]. Як бачимо, крадіжка є досить поширеним виявом злочинної поведінки особи, що зумовлює необхідність її всебічного вивчення, у тому числі й проблем розгляду кримінально-правової характеристики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі види кримінальних правопорушень проти власності досліджували Г.М. Анісімов, Н.О. Антонюк, О.В. Вознесенська, О.О. Горішний, І.І. Гуня, Л.В. Дорош, О.О. Дудоров, В.В. Кузнецов, Л.О. Семікіна, О.А. Слабченко, О.В. Смаглюк та інші. Аналізуючи положення праць вище вказаних та інших дослідників, можна зробити висновок, що вони охоплюють широкий спектр проблем кримінально-правової характеристики правопорушень проти власності, разом із тим проблематика кримінально-правової характеристики крадіжок потребує подальших досліджень.

Метою статті є аналіз проблематики кримінально-правової характеристики крадіжки як виду кримінального правопорушення, її особливостей, ознак, структурних елементів.

Виклад основного матеріалу. Найбільш загальними критеріями кримінально-правової характеристики крадіжки є: 1) склад правопорушення; 2) кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки; 3) відмежування від суміжних правопорушень та правопорушень, визначених іншими галузями права. Вони і будуть використані нами в ході здійснення кримінально-правової характеристики крадіжки.

У КК України (ст. 185) крадіжку визначено як таємне викрадення чужого майна [3]. З наукового погляду, формулюючи поняття крадіжки, варто враховувати розуміння її сутності і в науці кримінального права, і в криміналістиці. Оскільки кримінальне право чітко відмежує крадіжку від інших діянь, вказуючи на її особливості. А криміналістика акцентує увагу на різних видах крадіжок, що в подальшому впливає на процес розслідування даного правопорушення.

Ю. Дорохіна визначає такі особливості крадіжки: а) винна особа не має юридичних повноважень відносно викраденого майна; б) винна особа використовує ненасильницький спосіб заволодіння чужим майном; в) винна особа прагне бути непомітною (або ж прихованими можуть залишатися її дії) [4, с. 354].

Виходячи із вказаних ознак, науковці й формулюють поняття крадіжки, акцентуючи увагу на певній із них. Але можна простежити однотайність у тому, що крадіжку вважають корисливим злочином проти власності, пов'язаним із вилученням чужого майна та використанням його на свою користь чи на користь інших осіб [5, с. 176-177].

Також як законодавець, так і науковці наголошують, що головною особливістю, яка відрізняє крадіжку від інших корисливих злочинів, є таємність, непомітність вчинення правопорушення для сторонніх осіб або не усвідомлення такими особами небезпечності діяння.

Щодо таємності, як ознаки крадіжки, то у кримінальному праві виділяють об'єктивну і суб'єктивну ознаки таємності. Такі ознаки є важливими під час розмежування крадіжки і шахрайства, крадіжки і ненасильницького грабежу. Окрім того, вони дозволяють встановити зміст способу вчинення кримінального правопорушення. Суть об'єктивної ознаки таємності полягає у розумінні факту вчинення злочинного посягання за відсутності осіб, які усвідомлюють факт викрадення. Суб'єктивна ознака зводиться до того, що винний вважає, що вчинює посягання непомітно для тих осіб, які усвідомлюють факт викрадення.

Найчастіше «непомітність» трактують, враховуючи факт зорового сприйняття посягання. Проте, як відзначає Ю. Дорохіна, такий підхід невиправдано звужений та вважає, що винний розуміє, що потерпілий у будь-якій формі сприйняття (слух, зір тощо) не усвідомлює факту викрадення [4, с. 355].

Характеризуючи суб'єктивну ознаку таємності Н. Антонюк відзначає, що вказівки на те, що винна особа вважає, що вчиняє непомітно для потерпілого чи інших осіб недостатньо. На думку дослідника, таємність наявна і тоді, коли винний вчиняє певні дії в присутності потерпілого чи інших осіб, але вони через фізичні або (та) психічні особливості не усвідомлюють факту викрадення. Також це може бути вилучення майна винним у присутності осіб, на потурання яких він може розраховувати, або вчинення крадіжки, створивши ілюзію правомірності. Тому автор наголошує, на тому, що обов'язково варто зазначати, що винний, викрадаючи майно, вчиняє посягання непомітно для тих осіб, які усвідомлюють факт викрадення [6, с. 194].

Виходячи із вищесказаного, об'єктивний критерій таємності полягає у ставленні до здійснюваного протиправного діяння власника чи інших осіб, їх усвідомленні того факту, що винною особою здійснюється незаконне заволодіння чужим майном. Суб'єктивний критерій таємності полягає в намірі винної особи діяти приховано, його переконанні бути непоміченим. Але варто пам'ятати, що суб'єктивна переконаність особи щодо таємності своїх дій має ґрунтуватися на певних об'єктивних передумовах. На що наголошено і в Постанові Верховного Суду від 14 червня 2018 року.

Так, акцентуючи увагу на розмежуванні крадіжки (ст. 185 КК) та грабежу (ст. 186 КК), суд зазначає, що розрізняючи крадіжку і грабїж, варто виходити зі спрямованості умислу винної особи та даних про те, чи усвідомлював потерпілий характер вчинюваних винною особою дій. Тому викрадення належить кваліфікувати як крадіжку не лише тоді, коли воно здійснюється за відсутності потерпілого, але й у присутності сторонніх осіб, які не усвідомлюють факту викрадення майна і не можуть дати йому належної оцінки (психічно хворі, малолітні). Викрадення є таємним і в тому разі, коли воно відбувається у присутності потерпілої особи за умови, що винна особа не знає про це чи вважає, що робить це непомітно для неї, а також тоді, коли викрадення вчиняється у присутності особи, якій доручено майно, але вона перебуває в такому стані, що виключає можливість усвідомлювати значення того, що відбувається (сон, непритомність, стан сп'яніння) [7].

Виходячи із ознак таємності, Ю. Дорохіна визначила випадки, за яких викрадення є таємним: 1) непомітним для власника, володаря чи охоронця – за їх відсутності або в їх присутності, але коли вони не помічають чи не усвідомлюють факту викрадення (внаслідок різних особливих обставин); 2) непомітним для власника третіх осіб (сторонніх), які не помічають викрадення або не усвідомлюють сутності того, що відбувається [4, с. 357]. Таємність також може бути забезпечена особливою спритністю злочинця, що зводиться до використання різних прийомів і способів для відволікання уваги власника майна.

Як бачимо, крадіжка є одним із найбільш поширених і потенційно небезпечних кримінальних правопорушень проти власності. Ступінь суспільної небезпечності крадіжок, як зазначають науковці, значно підвищується у випадках, коли їх вчиняють особи, які заздалегідь об'єдналися в організовані групи, та з проникненням у житло, або якщо вони завдали значної шкоди потерпілому [8, с. 68]. Поняття «крадіжка» охоплює широке коло правопорушень, які відрізняються предметом посягання, способом учинення і приховування та місцем реалізації злочинного задуму, але мають спільну рису – таємний спосіб учинення.

Зважаючи на широту поняття крадіжки, її класифікують за різними критеріями. Відповідно до КК України класифікація здійснюється за кваліфікуючими ознаками: таємне викрадення чужого

майна (крадіжка), вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, поєднане з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або яке завдало значної шкоди потерпілому; крадіжка, вчинена у великих розмірах, вчинена в особливо великих розмірах або організованою групою тощо [3].

Науковці виділяють інші критерії класифікації. Так, у криміналістиці критерієм класифікації крадіжки виступає характер зв'язку злочинних дій з особливостями місця їх вчинення: 1) залежно від власника і характеру предмета посягання (державного, колективного або особистого майна (матеріальних цінностей, вантажів, особистих речей, транспортних засобів тощо); 2) залежно від способу вчинення і приховання злочину: крадіжки, поєднані з проникненням у житло чи сховище (зі зломом замків і замикальних пристроїв чи без такого); без проникнення, коли потерпілий пускає злодія до свого помешкання, зокрема через зловживання довірою; крадіжки-«підсадки», коли пасажир довіряє своє майно малознайомій особі та ненадовго відлучається; кишенькові крадіжки тощо; 3) залежно від місця реалізації злочинного задуму: крадіжки з приміщень – крамниць, кіосків, складів, готелів, а також вантажів на залізничному, річковому, морському і повітряному транспорті тощо; крадіжки особистих речей громадян на вокзалах, із купе поїздів тощо; кишенькові крадіжки на базарах, у громадському транспорті; крадіжки з автоматичних камер зберігання, із транспортних засобів тощо [9, с. 154]. Із розвитком комп'ютерних технологій, мережі інтернет, соціальних мереж тощо кількість крадіжок збільшується і вони набувають нових форм, що також потребує швидкого нормативного регулювання.

Здійснюючи кримінально-правову характеристику крадіжки, варто відмітити особливості об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення. Адже саме це є основою для відмежування крадіжки від інших посягань проти власності. Об'єктивна сторона крадіжки становить діяння, що полягає в протиправному ненасильницькому таємному та безоплатному заволодіння чужим майном на користь винного або інших осіб, яке завдало матеріальну шкоду власнику чи іншому законному володільцю.

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони крадіжки є: 1) дія (таємне, незаконне, безоплатне, поза волею власника вилучення чужого майна); 2) наслідок, що полягає у заволодінні винним чужим майном; 3) причинний зв'язок між дією та наслідком; 4) спосіб вчинення злочину, що характеризується таємністю [10, с. 233].

Виходячи із того, що склад крадіжки є матеріальним, злочинний наслідок у вигляді майнової шкоди є обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони, тому крадіжка вважається закінченою з моменту заволодіння майном. У такому випадку майно є вилученим і винний має реальну можливість користуватися або розпоряджатися ним на свій розсуд, коли вилучене майно обернено на користь винного або інших осіб.

Відповідно до суб'єктивної сторони крадіжка передбачає лише прямий умисел, тобто особа усвідомлює, що посягає на чужу власність, таємно вилучає чуже майно, на яке вона не має ніякого права, передбачає спричинення матеріальної шкоди в певному розмірі і бажає завдати таку шкоду. Частина 2 ст. 185 КК передбачає кваліфікуючі ознаки крадіжки: повторність та вчинення крадіжки за попередньою змовою групою осіб [11].

Як свідчить статистика, вчинення крадіжок за попередньою змовою, групою осіб або особами, які вчиняли крадіжки, має значні показники. Окрім того, частими є вчинення таких кримінальних правопорушень особами, що перебувають у стані алкогольного сп'яніння. На жаль, значним є відсоток таких діянь, вчиненими неповнолітніми. Так, з 113 517 крадіжок, облікованих у 2021 р. 26 739 крадіжок було вчинено особами, які раніше мали прецедент вчинення кримінального правопорушення, групою осіб – 2585, особами у стані алкогольного сп'яніння – 1 659 та неповнолітніми або за їх участю – 1779 крадіжок. Відповідно до статистичних даних за 2022 рік із 69 496 епізодів крадіжок 13 416 було вчинено особами, які раніше вже вчиняли кримінальні правопорушення, 1254 крадіжки було вчинено групою осіб, 861 крадіжка особами, які перебували у стані алкогольного сп'яніння та 831 випадок крадіжок, що були вчинені неповнолітніми або за їх участю [2].

Маючи прямий умисел, суб'єкт усвідомлює і мотив, що спонукає його до відповідних дій, і мету, яку він переслідує. Отже особи, які вчиняють крадіжку, завжди діють із конкретними корисливими мотивами і з певною метою – заволодіти чужим майном.

Визначаючи суть корисливості, науковці наголошують, що вона виявляється в прагненні у незаконному придбанні матеріальної, майнової вигоди, і отже, предмет цієї діяльності завжди

прямо або опосередковано пов'язаний із благами відчутного, речового характеру, що становлять потреби винної особи [11, с. 169].

Суб'єктом вчинення крадіжки є фізична осудна особа, яка на момент здійснення протиправного діяння досягла 14-річного віку [3]. В інших випадках – особа, яка досягла 16-річного віку. У разі привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем це спеціальний суб'єкт – особа, якій майно ввірено чи перебувало в її віданні або службова особа, яка заволодіває чужим майном шляхом зловживання службовим становищем. Важливе значення для кваліфікації крадіжки, передбаченої ч. 3 ст. 185 КК, є: 1) визначення місця вчинення діяння, яким є тобто «житло», «інше приміщення», «сховище»; 2) способу посягання – «проникнення у житло, інше приміщення чи сховище» [3].

В науці кримінального права місце вчинення злочину – це передбачена диспозицією кримінально-правової норми ознака об'єктивної сторони складу злочину, яка характеризує певну територію, де суб'єкт під час перебування на ній вчинив передбачену кримінальним законом дію або бездіяльність, або де настали суспільно небезпечні наслідки цього діяння [12, с. 4].

Як свідчить статистика, найбільша кількість крадіжок вчиняється зі складів, баз, магазинів, інших торговельних точок, квартир та автомобілів; дач тощо. Здійснюється значна кількість і кишенькових крадіжок. Так, за 2020 рік зі складів, баз, магазинів, інших торговельних точок 17 857 крадіжок, з квартир – 10 470, 5657 – з автомобілів, з садових будинків, дач – 2938, кишенькові – 2939. За 2021 рік 15 136 випадків крадіжок було вчинено зі складів, баз, магазинів, інших торговельних точок, 8022 – з квартир, 5571 – з автомобілів, 1833 – з дачних та садових будинків, кишенькових крадіжок було виявлено – 1708 випадків. У 2022 році 12 113 крадіжок було вчинено зі складів, баз, магазинів, інших торговельних точок, 3494 – з квартир, 2001 – з автомобілів, 1290 – кишенькові крадіжки, 725 – з дач та садових будинків [2].

В ході здійснення кримінально-правової характеристики крадіжки вагоме значення мають питання віктимологічних факторів (дослідження категорії жертви кримінального правопорушення, особливості формування поведінки особи потерпілого тощо). В цілому ж варто зазначити, що вчені наголошують на тому, що деяким категоріям осіб притаманні риси психологічного, фізичного, морального характеру, які створюють підвищену можливість таких людей стати жертвами кримінальних правопорушень і, зокрема, крадіжок [13, с. 180]. Переважно ними виступають жінки. Так, за звітний період 2020 року від крадіжок потерпіло 125 768 осіб, з яких 39 569 – особи жіночої статі, даний показник становить 31,4 % від загальної кількості потерпілих. За 2021 рік від внаслідок крадіжок потерпілими було визнано 101 758 осіб. Серед яких 29 914 склали жінки (29,4 % від загальної кількості). 62 517 осіб стало жертвами крадіжок за 2022 рік. З яких 18 283 – особи жіночої статі (29,2 %) [2].

Висновки. Отже, крадіжка – це таємне викрадення чужого майна, головною ознакою якого є таємний спосіб учинення правопорушення. Широке поняття крадіжки охоплює низку варіантів учинення зазначеного кримінального правопорушення, тому їх класифікують за різними критеріями. Здійснюючи кримінально-правову характеристику крадіжки, варто використовувати такі основні критерії як склад правопорушення; кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки; відмежування від суміжних правопорушень та правопорушень, визначених іншими галузями права. Разом із тим, питання як критеріїв кримінально-правової характеристики крадіжки, так і їх змісту та особливостей залишається дискусійним у кримінально-правовій науці та потребує подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Панова С.В. Поняття крадіжки, поєднаної з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище. URL: <file:///D96-395520-1-10-20190920-1.pdf>.
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
3. Кримінальний кодекс України. Закон, кодекс від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Дорохіна Ю.А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження: Монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.

5. Проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. М.Г. Арманов, О.О. Княженко, Н.М. Ярмиш та ін. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2017. 392 с.
6. Антонюк Н.О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с.
7. Постанова Верховного Суду від 14 червня 2018 року у справі № 754/2834/16-к (провадження № 51-1255км18) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74842774>.
8. Криміналістика: підручник: у 2 т. За заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Мальярової. Харків: ХНУВС, 2018. Т. 2. 312 с.
9. Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. Криміналістика: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Ін Юре, 2004. 728 с.
10. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. 3-тє вид., переробл. та допов. К.: Атіка, 2009. 744 с.
11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року. За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Каннон, 2001. 1384 с.
12. Родіонова Т.В. Місце вчинення злочину за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. ДНДІ МВС України. Київ, 2018. 20 с.
13. Кулакова Н.В., Білоус В.П. Віктимологічна профілактика корисливо-насильницьких злочинів щодо неповнолітніх. *Право. Випуск* 28. 2015. С. 176–183.